

MODERNİTENİN FELSEFÎ TEMELLERİ

ve

İSLAM

-Taha Abdurrahman'ın Felsefesi Özelinde-

Muhammet ATEŞ

eski
reni
YAYINLARI

Eskiyeni Yayınları: 59

MODERNİTENİN FELSEFİ TEMELLERİ ve İSLAM
-Taha Abdurrahman'ın Felsefesi Özelinde-

Muhammet ATEŞ

© FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SAN. ve TİC. LTD. ŞTİ.
(Sertifika no: 13178)

Mizanpaj ve Kapak
FCR

Baskı ve Cilt
SAGE Yayıncılık Rek. Mat. San. Tic. Ltd. Şti.
Kazım Karabekir Cd. Uğurlu İş Merkezi No: 97/24
Tel: 0 312. 341 00 02 İskitler/ANKARA
(Sertifika no: 14721)

1. Baskı: Ekim 2019

ISBN: 978-605-5978-70-9

FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SAN. ve TİC. LTD. ŞTİ.
Hacı Bayram Mah. Boyacılar Sk. No: 14/1 Ulus-Altındağ/ANKARA
Tel: (0312) 310 08 60 (pbx) - Fax: (0312) 311 47 89
Web: www.eskiyeni.org • e-mail:fcr@fcr.com.tr

MODERNİTENİN FELSEFÎ TEMELLERİ

ve

İSLAM

-Taha Abdurrahman'ın Felsefesi Özelinde-

Muhammet ATEŞ

Ankara 2019

Muhammet ATEŞ

1984'te Konya'nın Cihanbeyli ilçesinde doğdu. Klasik usulle İslami ilimler tahsil etti. 2002'de tekmil-i nüsah edip ilmî icâzet aldı. 2009'da Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden mezun oldu. 2009 ile 2013 yılları arasında Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde Arapça okutmanlığı yaptı. İslam felsefesi alanında yüksek lisans tezini 2017'de tamamladı. 2018 yılında başladığı doktora çalışmasını sürdürmekte ve Dumlupınar Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi'nde Araştırma Görevlisi olarak çalışmaktadır.

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	9
ÖN SÖZ	11
GİRİŞ	13
I. TAHA ABDURRAHMAN: YAŞAMININ KISA BİR KRONOLOJİSİ	16
II. YAŞADIĞI, EĞİTİM ALDIĞI VE ÇALIŞTIĞI MUHİTİN GENEL YAPISI	18
III. DÜŞÜNÇESİNE ETKİ EDEN BAZI FELSEFİ VE DİNİ AKIMLAR	21
IV. METODOLOJİK YETKİNLİĞİ VE METODOLOJİSİ	23
V. TAHA ABDURRAHMAN'IN ESERLERİ	27

BİRİNCİ BÖLÜM

MODERNİTE KAVRAMI

I. MODERNİTE VE POST-MODERNİTE KAVRAMLARI	31
1. Modernitenin Lügavî Anlamı	31
2. Modernitenin İstılahî Manası	32
2.1. Akılcılık	35
2.1.1.. Bilimsel Düşüncenin Akıllaştırılması	37
2.1.2. Siyasî Söylemin Akıllaştırılması	37
2.1.3. Tarihî Söylemin Akıllaştırılması	37
2.1.4. Dinî Söylemin Akıllaştırılması	38
2.2. Öznecilik	39
2.3. Özgürlük	40
3. Modernite ve Gelenek	40
4. Modernite Projesinin Amacı	42
II. MODERNİTE ELEŞTİRİLERİ VE POST-MODERNİTE	42
1. Post-Modernite Kavramı	43
2. Post-Modernite Eleştirileri	47
3. Modernite ve Ahlak	48
3.1. Yararcı Ahlak Anlayışı	49
3.2. Kant'ın Ödev Etiği	52
4. Taha Abdurrahman'ın Modernite Tasavvuru	55
4.1. Taha Abdurrahman'ın Düşüncesinde Modernite ile Gelenek	62
4.2. Taha Abdurrahman'a Göre Modernite Projesinin Metodu	66

İKİNCİ BÖLÜM

TAHA ABDURRAHMAN'IN BATI MODERNİTESİ ELEŞTİRİSİ

I. KAVRAM ELEŞTİRİSİ METODU	71
II. MODERNİTEYE AHLAKÇI BİR ELEŞTİRİ	75
III. MODERNİTENİN İNSAN TANIMINA ELEŞTİRİSİ	85
IV. AHLAK TASAVVURU	89
1. Ahlakın tanımı	90
2. Değer Tasavvuru	91
V. AHLAKIN KAYNAĞI KONUSU	93
1. Ahlakın Dine Tabiliği	94
1.1. Tanrıya İman	94
1.2. Tanrının İradesi	95
2. Dinin Ahlaka Tabiliği	96
2.1. İyi İrade ilkesinin Muktezası	96
2.2. Dini Ahlaka Tabi Kılan Düşünceye İtirazlar	99
3. Ahlakın Dinden Bağımsız Olması	102
3.1. Varlıktan Vücut Çıkamaz İlkesinin Muktezası	102
3.2. Ahlakın Dinden Bağımsız Olduğu Görüşüne İtirazlar	103
4. Müslüman Âlimlerin Ahlak Tasavvuruna Eleştiri	112
4.1. Ahlakı Fıkıhın Bir Alt Bölümü Sayan Yaklaşımın Tenkidi	113
VI. LOGOS MEDENİYETİNİN ELEŞTİRİSİ	121
1. Batı Rasyonalitesinin Eksikliği	122
2. Araçsal Rasyonalitenin Eleştirisi	124
2.1. Aristo'nun Akıl Tanımı	126
2.2. Descartes'in Akıl Tanımı	128
3. Söz Medeniyetinin Marazları	132
3.1. Daraltma Afeti	133
3.2. Dondurma Afeti	134
3.3. Değersizleştirme Afeti	134
VII. MODERN EPİSTEMOLOJİK MODELİN AHLAKÎ KRİZLERİ	136
1. Modern Epistemolojinin Temelleri	136
2. Dünyanın Teknobilimsel Düzeni	139
2.1. Öngörü Egemenliği	142
2.2. Manipülasyon Egemenliği	142
2.3. Tasarruf Egemenliği	142
3. Sorumluluk Teorisi	146
4. İletişimsel Etik Teorisi	147
5. Zaaf Teorisi	148

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TAHA ABDURRAHMAN'IN İSLAMÎ MODERNLİK MODELİ

I. TAHA ABDURRAHMAN'IN AKIL VE RASYONALİTE TASAVVURU	156
1. Aklın Sınırları ve Bu Sınırların Matematikseliği	164
2. Burhanın Aklı İle Hayatın Aklı	165
3. Taha Abdurrahman'ın Belirlediği Üç Rasyonalite Mertebesi	166
3.1. Mücerret Rasyonalite	166
3.2. Müsedded Rasyonalite	169
3.3. Müeyyed Rasyonalite	173
4. Taha Abdurrahman'a Göre Mantığın Temel İlkeleri Meselesi	176
4.1. Müeyyet Aklın İlkeleri	179
4.1.1. Şehâdet İlkesi	179
4.1.2. Emanet İlkesi	179
4.1.3. Tezkiye İlkesi	180
5. Modernitenin Ruhü	181
5.1. Rüşt İlkesi	182
5.2. Eleştiri İlkesi	183
5.3. Şümül İlkesi	185
II. MODERNİTE RUHUNUN İSLAMÎ TATBİKİ İÇİN GENEL ŞARTLAR VE UYGULAMA AKSİYOMLARI	187
1. Genel Şartlar	187
2. Uygulama Aksiyomları	188
2.1. Özgün ve Özgül Bağımsızlık	188
2.2. Nakledilmiş Özgünlük Değil, Aslı Özgünlük	189
2.3. Taklitçi Bir Rasyonalite Değil, Özgün Bir Rasyonalite	191
2.4. Taklitçi Bir Tefrik Etkinliği Değil, Yaratıcı Bir Tefrik Faaliyeti	193
2.5. Taklitçi Evrensellik Değil, Özgün Evrensellik	198
3. Eleştiri İlkesinin İslamî Modernite Tarafından Tatbiki	202
3.1. Müeyyet Rasyonalizasyon ve Batının Küreselleşme Sistemi	203
3.1.1. Küreselleşmenin Tanımı	204
3.1.2. Kalkınma Alanında Ekonominin Hakimiyeti ve Ahlakî İhlalleri	205
3.1.3. Bilim Alanına Teknolojinin Hâkimiyeti ve Amel İlkesini İhlal Etmesi	206
3.1.4. İletişim Alanına İnternetin Hâkim Olması ve Hakikî İletişimin Yitirilmesi	207
3.2. Küreselleşmenin Ahlakî Afetlerini Gidermek	208
3.2.1. Küreselleşmenin Ahlakî Afetlerini İzale Edecek İslamî İlkeler	209
3.2.2. Fazilet Kazandıran Hayır İlkesi	210
3.2.3. İbret Alma İlkesi	210

3.2.4. Sonuçları Düşünmek İlkesi	211
3.2.5. Tanışma (teârûf) İlkesi	211
3.3. Batılı Aile Düzeni ve Müeyyet Tefrik İlkesi	212
3.4. Post-Modern Aile ve Modernite Değerlerinin Altüst Oluşu	217
4. Rüşt İlkesinin İslamî Uygulanışı	220
4.1. Sorumlu Bağımsızlık Perspektifinden Tercüme Olgusu	222
4.2. Yeni Dönemde Yapılan Arapça Felsefe Tercümelerinin Yöntem Eleştirisi	223
4.3. Yenileme Mefhumunun Eleştirisi	224
4.4. Tercüme Kavramının Eleştirisi	225
4.5. İstikşâfi Tercümenin Mahiyeti Ve Özellikleri	227
4.5.1. İstikşâfi Tercümenin Özgün Üretim Melekesi Kazandırma Yöntemi	229
4.5.2. İbdâ' Perspektifi Ve Modern Çağda Bir Kur'an Okuma Modeli	234
4.6. İnsanileştirmek Stratejisi	236
4.6.1. Rasyonalizasyon Stratejisi	238
4.6.2. Tarihselleştirme Stratejisi	240
4.6.3. Özgün Ve Modern Bir Kur'an Okuması	245
4.6.4. Muttasıl İbdâ' Uyarınca İnsanileştirmek Stratejisi	246
4.6.5. Muttasıl İbdâ' Uyarınca Aklileştirme Stratejisi	247
4.6.6. Muttasıl İbdâ' Uyarınca Tarihselleştirme Stratejisi	249
5. Şümül İlkesinin İslamî Uygulanışı	250
5.1. Vatandaşlık Hakkı ve Manevî Genişleme	251
5.1.1. Muâhât	254
5.1.2. Ontolojik Ta'mim ve Dayanışma Görevi	255
SONUÇ	257
KAYNAKÇA	263

KISALTMALAR

Bkz.	: bakınız
c.	: cilt
çev.	: çeviren
h.	: Hicrî
haz.	: Yayına Hazırlayan
H.z.	: Hazreti
s.	: sayfa
S.	: sayı
thk.	: tahkik
ty.	: basım tarihi yok
vb.	: ve benzeri
y.y.	: basım yeri yok

ÖN SÖZ

Bu tez çalışmasında Fas'lı düşünür Taha Abdurrahman'ın modernite düşüncesi bahse konu edilmiştir. Taha Abdurrahman, modernitenin ruhu ile pratiği arasına fark koyarak tek tip modernite tasavvurunu reddedip çoklu modernite düşüncesini savunmaktadır. Kavramsallaştırdığı *modernitenin ruhu* mefhumu ile bir toplumun, eylemi de kapsayan engin bir akılla, düşüncesi üzerinde hiçbir vesayet kabul etmeyen bilinçli bir rüştle ve kendisini insanlığın kaderinden sorumlu tutan ahlakî bir evrensellekle içinde yaşadığı çağ ile iletişim kurması anlamını kast etmektedir. Bu yüzden de ona göre modernitenin ruhu, farklı uygulanma modellerine açıktır ve evrenseldir. Modernitenin pratiği ise özgül ve yereldir. Öyleyse Batı ile modernlik arasında kurulan özdeşlik doğru değildir. Zira Batıya özgü olan modernliğin ruhu değil, bu ruhun Batılı uygulama pratiğidir. Bu da demektir ki, modernite ruhunun, Batılı uygulama modelinin dışında da birçok farklı tatbik modeli olabilir. Bu perspektiften hareketle, Taha Abdurrahman, modernitenin ruhu teorisini İslamî pragmatığe uygulayarak bir "İslam Modernliği Modeli" projesi geliştirmiştir.

İşte, bu tezde Taha Abdurrahman'ın genel olarak modernite düşüncesi ve özel olarak da İslam modernitesi projesi, felsefi ve metodolojik temelleriyle araştırma konusu yapılmıştır. Bu hususta en başat kaynaklar olarak doğrudan onun telif ettiği kitaplardan yararlanılmıştır. Bunun yanı sıra onun hayatına ve felsefi projelerine dair yapılmış araştırmalardan da istifade edilmiştir. Taha Abdurrahman'ın modernite düşüncesi, özellikle de onun İslamî modernite modeli, Türk akademik ortamına ilk defa bu teze giriş yapacağından, bu araştırmada yöntem olarak eleştirel bir okumadan ziyade, betimleyici ve yorumlayıcı bir okuma tercih edilmiştir. Bu doğrultuda da Taha Abdurrahman'ın bu husustaki hem kuramları hem kavramları hem de bunları temellendirme metodu, mümkün mertebe detaylıca ele alınmaya çalışılmıştır. Bunun yanı sıra farklı modernite yaklaşımları içinde -bu tezin araştırmacısının kanaatine göre- güçlü felsefi yapısıyla ve sağlam

metodolojik istidlaliyle temayüz etmiş olan bu modernite okumasının Türk İslam düşüncesine kazandırılarak bu özgün felsefî projenin eleştirilmesi ve faydalı yönlerinden istifade edilmesi imkânını hazırlamak hedeflenmiştir.

Bu çalışmayı yaparken desteğini ve yönlendirmesini benden esirgemeyen, derin ilmi ve tecrübesiyle bana rehberlik eden Danışman Hocam Prof. Dr. Enver UYSAL'a, çalışmam esnasında takıldığım konularda bana engin düşüncesinin kapılarını cömertçe açan Doç. Dr. Kasım KÜÇÜKALP'a ve bana bu çalışmayı yapabilecek ilmî birikimi ve dilsel yetiyi kazandıran, üzerimdeki haklarını asla ödeyemeyeceğimi bildiğim hocalarım Muhammet Salih EKİNCİ ile Tahsin GİDER'e, redaksiyon hususundan büyük katkısı olan dostum Okt. Serkan BAŞARAN'a içtenlikle teşekkür ederim.

Muhammet ATEŞ